

HORIZONT 2023/13

Migrációkutató Intézet

Kmeczkó Sára: A feltétlen befogadástól a kitoloncoláson át a tervezett befogadásig. Az afgán menekültek helyzete Iránban a 70-es évektől napjainkig

2023. 10. 03

Kmeczkó Sára: A feltétlen befogadástól a kitoloncoláson át a tervezett befogadásig. Az afgán menekültek helyzete Iránban a 70-es évektől napjainkig

BEVEZETÉS

Az Iráni Iszlám Köztársaság ma Törökország után a világon a második legtöbb menekültet befogadó ország. Az Iránban élő 3,4 millió menekült¹ túlnyomó többsége a szomszédos Afganisztánból érkezett. Az afgán² menekültek az 1978-as kommunista hatalomátvételt követően jelentek meg először tömegesen Iránban. A szaur forradalom és az iráni iszlám forradalom eseményei által előidézett afganisztáni szovjet bevonulás jelentősen felgyorsította az Afganisztánból történő elvándorlást. A fő célországok a szomszédos Irán és Pakisztán voltak, hiszen az afgán menekültek számára az esetleges későbbi hazatérés reményében a földrajzi közelség mellett fontos szempont volt, hogy a hasonló vallásgyakorlás és az etnikai kötődések miatt is közel érezhessék magukat az elveszített otthonukhoz. A Szovjetunió afganisztáni inváziója nem csupán az afgán kérdés, hanem a menekültkérdés iránti tudományos érdeklődés kezdetét is jelentette.³ Az 1979-ben kezdődő szovjet-afgán háború óta Afganisztánt több hullámban hagyták el menekültek, a legutóbbi hullám a tálibok 2021. augusztusi hatalomátvételéhez kötődik. A becslések szerint ekkor legalább 1,6 millióan menekültek el a közép-ázsiai országból.

Irán kezdetben „nyitott ajtós” migrációs politikát folytatott az afgán menekültekkel kapcsolatban, azonban egy évtized elteltével a korlátozás, a hazatelepítés és a kiutasítás gyakorlatának

ABSZTRAKT

Irán a világon az egyik legtöbb menekültet befogadó ország. A perzsa államban élő menekültek túlnyomó többsége a szomszédos Afganisztánból érkezett. Az első afgán menekültek az 1970-es évek végén jelentek meg a közép-ázsiai országban végbemenő politikai átrendeződés nyomán. Az 1979-es iszlám forradalmat kísérő ideológia és az ország gazdasági szükségletei arra ösztönözték Iránt, hogy rendkívül befogadó migrációs politikát folytasson a területére érkező afgán menekültekkel kapcsolatban. Egy évtized elteltével azonban az iráni migrációs politikában jelentős fordulat állt be, és a kezdetben megengedő szabályokat a különböző szociális támogatások korlátozása és megszüntetése, valamint a tömeges visszatoloncolások követték. Elemzésünk az iráni bevándorlási politikában végbemenő változásokat tekinti át, bemutatja az Iránban élő afgánok helyzetét, és kitér a 2021-es tálib hatalomátvétel migrációt érintő következményeire.

¹ UNHCR 2023A.

² Az afgán kifejezés az afgán állampolgársággal rendelkező személyeket jelöli.

³ BENTZ 2013, 376.

alkalmazásával gyökeres változás következett be az iráni bevándorlási politika szellemiségében és kivitelezésében egyaránt.

A jelen elemzésben rövid áttekintést nyújtunk az iráni migrációs politikát alakító jelentősebb fordulópontokról, és bemutatjuk az Iránban élő afgán menekültek helyzetét, különös tekintettel a 2021-es tálib hatalomátvétel következményeire. Emellett kitérünk arra is, hogy az iráni állam milyen mértékben képes ellenőrzést gyakorolni a bevándorlás szakpolitikájának következetes alkalmazása felett.

AFGÁNOK IRÁNBAN 1978 ELŐTT

A 19. század közepéig Afganisztán nagy része – benne különösen Herát városával – Iránhoz tartozott.⁴ A sok évszázadra visszatekintő történelmi-kulturális kapcsolatok, az Afganisztán nyugati részén továbbra is fennálló iráni befolyás, valamint a határok átjárhatósága miatt a régió két területre történt szétválasztását követően is jelentős maradt a migráció. Afganisztán nyugati tartományainak lakói nagy számban látogattak el Iránba idénymunkásként, zarándokként⁵ vagy kereskedőként. Sokan a meglévő szoros kulturális kötődések miatt könnyen be tudtak illeszkedni az iráni társadalomba, egy részük iráni állampolgársághoz is jutott a 20. század elejéig. Utóbbiakat a Khávári vagy Barbari néven ismert etnikai csoportba sorolták. Az 1960-as évektől kezdődően, különösen az 1970-es évek első felében az iráni szénhidrogéniparban kialakult munkaerőhiány, illetve az Afganisztánban tapasztalt kedvezőtlen munkalehetőségek, a szegénység, az aszály és az éhezés miatt jelentősen megnőtt az afgán vendégmunkások száma Iránban. Többségük továbbra is Afganisztán nyugati tartományaiból érkezett.⁶ Az 1978-as kommunista hatalomátvételig az afgán vendégmunkások elsősorban az iráni építőiparban, a szolgáltatási szektorban és az élelmiszeriparban (különösen a baromfitenyésztésben és a tejiparban) helyezkedtek el. Többségük munkásszállón élt, jövedelmük nagy részét félretették, és időszakosan hazatértek Afganisztánba.⁷ Az 1960-as és az 1970-es évek során Afganisztánból számos fiatal érkezett Iránba, hogy síita vallási szemináriumokon (hauzák)⁸ tanuljon. Az elsősorban Irán keleti tartományaiban élő afgánok számával kapcsolatban eltérő adatokkal találkozhatunk, számukat 1978-ig 400 000 és 600 000 közé teszik.⁹

⁴ Irán korabeli megnevezése: Qádzsár Birodalom. A Qádzsár Birodalom (1789–1925) a Perzsia területének szerves részét képező Herát városát az angol-perzsa háború (1856–1857) során veszítette el. A háborúra a „nagy játszma” („The Great Game”) időszakában került sor, amikor a britek és az oroszok a Közép-Ázsia feletti hatalom megszerzéséért küzdöttek. Irán egészen 1905-ig, a keleti határainak egyértelmű kijelöléséig igényt tartott Herátra.

⁵ Iránban számos síita zarándokhely található, köztük a meshedi Emám Reza mauzóleum, a qomi Fáteme Maszúme mauzóleum, valamint a sirázi Sah Cserág mauzóleum.

⁶ ABDELKAH–OLSZEWSKA 2007, 140–141; JAUHIAINEN–EYVAZLU–SARCHESHME 2020, 20.

⁷ MODRZEJEWSKA-LESNIEWSKA 2020, 14.

⁸ A legrangosabb tradicionális síita iszlámtanulmányok szemináriumai Qomban, Meshedben, Iszfahánban, valamint az iraki Nedzsefben és Kerbelában működnek.

⁹ ESFAHANI–HOSSEINI 2018, 236. Vö. MODRZEJEWSKA-LESNIEWSKA 2020, 14.

AZ ELSŐ AFGÁN MENEKÜLTEK IRÁNBAN – AZ 1978-AS SZAUR FORRADALOM ÉS AZ 1979-ES SZOVJET INVÁZIÓ

Az afgán menekültek első hulláma az 1978 áprilisában kitört saur forradalmat¹⁰ követően hagyta el az országot, miután az Afganisztáni Népi Demokratikus Párt (ANDP, a helyi kommunisták) vezetői puccsal magukhoz ragadták a hatalmat, megdöntve ezzel Mohamed Daúd Khán uralmát, aki korábban a nagybátyját, Mohamed Záhír királyt szintén államcsínnyel távolította el a hatalomból. A szovjet mintára kiépülő afganisztáni diktatúra a Mohamed Záhír király uralkodása alatt elindított modernizációs programban testet öltött elvekhez hasonló meggyőződést követett. A programban megfogalmazott célkitűzések megvalósítását azonban csak erőszak útján tudták (mindössze részeredményeket elérve) megvalósítani, hiszen a nyugati típusú reformelképzelések – mint a szekularizált államberendezkedés, a polgári törvénykezés és a női egyenjogúság bevezetése – az afgánok hagyományközpontú és vallásos életszeméletével nem voltak összeegyeztethetők.¹¹ A túlnyomóan vidéki lakosság és az afganisztáni iszlamista fegyveres szervezetek (tanzíмок) nyíltan szembehelyezkedtek az új állami politikával. A reformokkal szembeni ellenállásukat a kommunista vezetés brutális eszközökkel leverte, s ez több tízezer ember halálához vezetett. Az elnyomás miatt a vallásos lakosság tagjai közül több ezren Afganisztán elhagyása mellett döntöttek. Az Iránba menekülők többsége a lányok állami oktatásban való kötelező részvételét és a nők házassághoz való beleegyezési jogát ellenezte.¹²

A kommunisták dolgát tovább nehezítette, hogy az ANDP vezetése sem volt egységes, az etnikai és politikai nézetkülönbségekre visszavezethető törésvonalak komoly belső frakcióharcokhoz vezettek. A Szovjetunióval szorosabb kapcsolatot ápoló afgán kommunisták pozícióvesztését és a helyi iszlamisták megerősödését követően kezdődött meg a szovjetbarát frakció hatalmának visszaállítására irányuló invázió Moszkva részéről 1979 decemberében, aminek közvetlen következményeként egy hét alatt 600 000 ember menekült el a szomszédos Iránba és Pakisztánba, jóval kevesebben pedig Indiába. Az Afganisztánnal határos két országba menekülők száma 1990-re már a 6,3 millió főt is elérte. Közel 3,3 millió afgán Pakisztánban, 3 millió pedig Iránban talált menedékre. A belső menekültek számát 3 millió főre becsülték. Afganisztán szovjet megszállása idején az Iránba menekült afgánok többsége olyan területekről érkezett, ahol a perzsa kultúra továbbra is erőteljesen jelen volt. Így Iránba az Afganisztán nyugati és északi részéről származó síita vallású tádzsik, üzbég, valamint hazara etnikumhoz tartozó emberek érkeztek. A menekülő szunnita pastúnok 80–90%-a Pakisztán pastúnok lakta területeire távozott.¹³

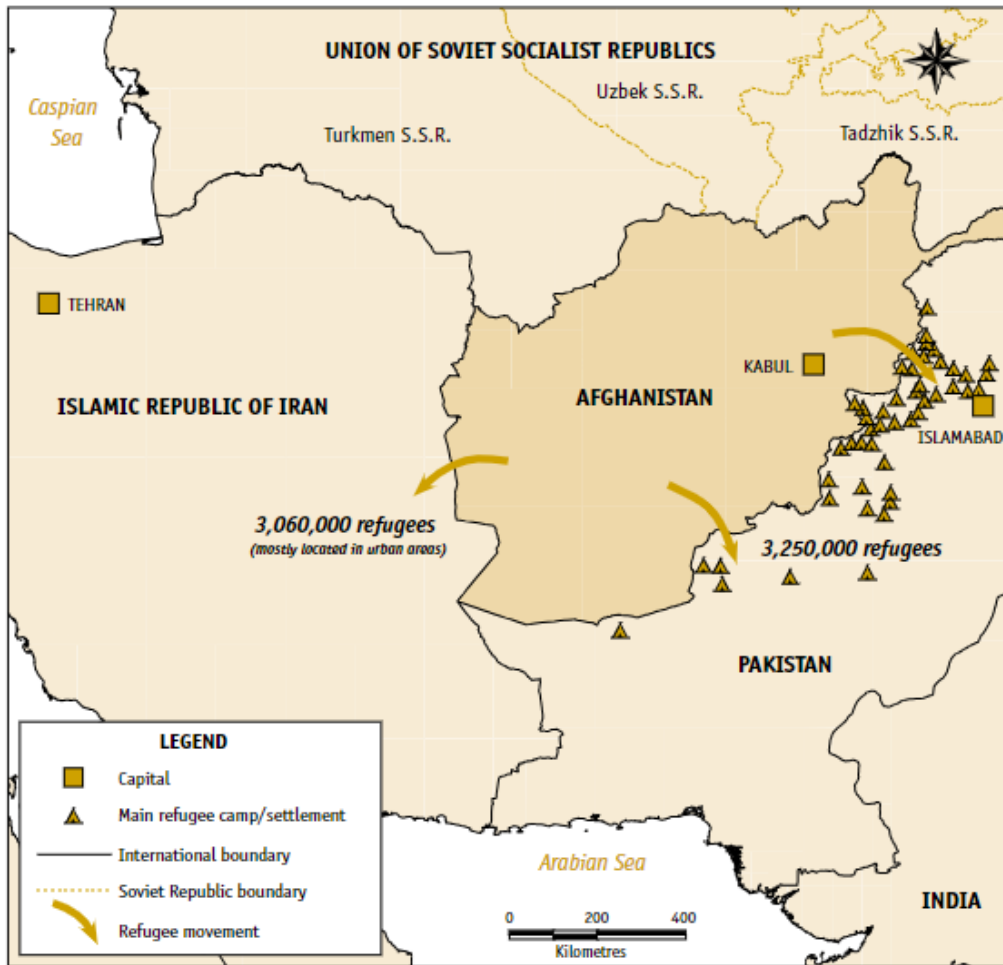
¹⁰ Az elnevezés a perzsa naptár második hónapjának (ordibehest) dari megnevezésére (saur, jelentése: bika) utal, amikor a forradalom kitört. Hatalomra kerülve a tálibok a perzsa szoláris hidzsri naptárat lecserélve a holdév alapú hidzsri naptárat használták/használják.

¹¹ HYMAN 1992, 85–98.

¹² ESFAHANI–HOSSEINI 2018, 236.

¹³ ABDELKAH–OLSZEWSKA 2007, 138–139; UNHCR 2000.

1. ábra: Az Afganisztánból menekülők főbb útvonalai (1979–1990)¹⁴

AZ IRÁNI BEVÁNDORLÁSI POLITIKA AZ 1980-AS ÉVEKBEN – A NYITOTT AJTÓK POLITIKÁJA

AZ AFGÁN MENEKÜLTEK ELLÁTÁSA PAKISZTÁNBAN

Irán és Pakisztán a területére menekülő afgánokkal kapcsolatban eltérő politikát alkalmazott. Pakisztán nem írta alá a menekültek jogainak és az aláíró országok jogi kötelezettségeinek megállapítása szempontjából kulcsfontosságú genfi egyezményeket, sem pedig a kiegészítő jegyzőkönyveket, így a pakisztáni kormányt semmilyen jogi kötelezettség sem terhelte az afgán menekültek ügyében.¹⁵ Pakisztán jó kapcsolatokat ápolt a nyugati világgal, így jelentős nemzetközi pénzügyi és logisztikai támogatásban részesült az afgán menekültek ellátására. Az 1980-as évek végére a Pakisztánban élő afgán menekülteket több mint száz nemzetközi NGO segítette, az UNHCR pedig 1 milliárd dollár értékű támogatást nyújtott 1979 és 1999 között. A kormány a Pakisztánba menekülő afgánokat a többségében pastúnok lakta Beludzsisztán és Khaibar-Pakhtúnkhva tartományokban, az afgán határ

¹⁴ UNHCR 2000.

¹⁵ RAJEE 2000, 50.

közeliében az UNHCR által számukra létesített közel 300 táborban helyezte el. Belpolitikai okokból a kormány nem tette lehetővé, hogy az afgánok földműveléssel foglalkozzanak, viszont szabadon mozoghattak az ország területén.¹⁶

A menekülttáborokkal kapcsolatban jelentős biztonsági problémák merültek fel, miután a pakisztáni kormány az egyes menekülttáborok igazgatásával az afgán fegyveres ellenállók egyes csoportjait bízta meg. Ezek a fegyveres csoportok részt vettek az afgánok tábori regisztrációjában, oktatásában és az élelmiszeradagok szétosztásában is. A fejadaghoz való hozzájutás feltételül gyakran az egyes csoportokhoz való csatlakozást szabták meg. Mindez ahhoz vezetett, hogy a tábori élet mindennapjai átpolitizálódtak. Az afgán fegyveres ellenállók ráadásul kiképzőtáboroként is használták a menekülttáborokat.¹⁷

AZ AFGÁN MENEKÜLTEK ELLÁTÁSA IRÁNBAN

Irán viszont aláírta a négy genfi menekültügyi egyezményt és az első három kiegészítő jegyzőkönyvet (bár az utóbbiaknak nem részes fele),¹⁸ valamint az iráni alkotmány 155. cikkelyére¹⁹ hivatkozva a politikai menedékkérelem intézményét is elismerte. A pakisztáni gyakorlattal szemben Irán az afgán menekültek túlnyomó részét városi környezetben, a helyi közösségek körében helyezte el, így mindössze 5–10%-uk élt menekülttáborokban.²⁰ Az afgán menekülteknek 1979 és 1992 között „kék kártyát”²¹ kaptak, amelynek birtokában határozatlan ideig engedélyt szereztek arra, hogy legálisan Iránban tartózkodjanak, mint lakóhelyüket kényszerből elhagyó személyek (mohádzserán), bár menekültstátusszal nem rendelkeztek. A „kék kártyára” való jogosultsághoz elég volt az afgán állampolgárság bizonyítása.²²

Az iráni állam széleskörű támogatást nyújtott a menekültként érkező afgánoknak: jogosultak voltak alapfokú egészségügyi ellátásra, államilag dotált élelmiszerre, valamint üzemanyagra és vízre is. Fontos kiemelni, hogy a pakisztáni gyakorlattal ellentétben Irán lehetőséget biztosított arra is, hogy az afgán gyermekek részt vegyenek az iráni állami alap- és középfokú oktatásban, ami jelentős segítséget nyújthatott volna az iráni társadalomba történő integráció felgyorsításához. Sokuk munkaerőpiaci elhelyezkedését is támogatta az iráni állam, bár ez elsősorban az alacsony bérezésű munkalehetőségeket jelentett az építőiparban és a mezőgazdaságban. Azonban az iráni állam a saját állampolgárainak munkaerőpiaci érdekeit szem előtt tartva megtiltotta az afgánoknak, hogy utcai kereskedőként dolgozzanak

¹⁶ UNHCR 2000.

¹⁷ BERG HARPVIKEN 2019.

¹⁸ UNITED NATIONS 2022.

¹⁹ SHORA 1979, 53.

²⁰ MODRZEJEWSKA-LESNIEWSKA 2020, 15; ESFAHANI-HOSSEINI 2018, 236–237; RAJEE 2000, 50.

²¹ A „kék kártya” előnyei elmaradtak a menekülteknek fenntartott „fehér kártya” biztosította előnyöktől, ugyanis az utóbbi – egyebek mellett – adómentességet is biztosított a kártya tulajdonosának. Az iszlám forradalom (1979) után a „fehér kártyát” többnyire csak a magasan képzett személyek, általában irakiak kapták meg. JAUHAINEN-EYVAZLU-SARCHESHME 2020, 20–21.

²² EUAA 2022, 16–17.

és saját vállalkozást indítsanak.²³ Kezdetben ráadásul Pakisztánhoz hasonlóan Irán is megtiltotta az afgánoknak, hogy földet vagy lakóingatlant vásároljanak.²⁴ Az International Consortium for Refugees nevű ügynökség pedig arról számolt be, hogy az állam által biztosított jogosultságok ellenére az Iránban élő afgánok körében gyakori a szegénység, az alultápláltság, valamint a közösségekben súlyos egészségügyi/higiéniái problémák jelentkeznek.²⁵

Irán kezdetben – a Nyugat országaival és intézményeivel megromlott kapcsolatai, valamint az ebből következő bizalmatlansága miatt – nem kérte az UNHCR segítségét az afgán menekültek ellátásában. Az 1980-ban kitört iraki-iráni háború azonban újabb menekülthullámot indított el, miután több százezer iraki síita menekült jelent meg Irán nyugati tartományaiban. Miután Irán már nem rendelkezett ennyi ember ellátáshoz szükséges forrásokkal, az iszlám köztársaság rövid időn belül rákényszerült az UNHCR támogatására, azonban a Pakisztánnak folyósított összegnek csupán a töredékét, 150 millió dollárt kapott 1979 és 1997 között.²⁶

Az afgán menekülteknek nyújtott állami támogatások mértéke az elhúzódó háborútól sújtott iráni társadalom egyes rétegeiből ellenérzést váltott ki. (Az iraki-iráni háború végül nyolc évig tartott, és közel egymillió iráni halt meg a háború következtében.) Mindennek ellenére, az 1979-es forradalmat sikerre vivő Khomeini ajatollah a vallási kötelezettségekre hivatkozva továbbra is az afgán menekültek befogadására és megsegítésére szólította fel az irániakat.²⁷ Az iráni állam nagyvonalú bevándorlási politikája alapvetően a forradalom utáni politikai és társadalmi légkörre volt visszavezethető, azonban három okra külön-külön is érdemes rámutatni:

- A bürokratikus struktúrák és a döntéshozatali eljárások összeomlása az iszlám forradalmat követően: Az államforma megváltozásával (alkotmányos monarchiából iszlám köztársaság) a kormányzati és így a teljes döntéshozatali struktúra alapvető változáson ment keresztül. A fiatal és tapasztalatlan új döntéshozók nem számoltak az Afganisztánból érkező menekültek feltétel nélküli befogadásának lehetséges következményeivel.
- Rendkívüli kül- és belpolitikai kihívások: A felálló új kormánynak súlyos problémákkal kellett szembenéznie, köztük a reguláris hadsereg (Artes) bizonytalan lojalitásával; az etnikai kisebbségek fellángoló szeparatista törekvéseivel, amelyek alapjaiban veszélyeztették Irán területi integritását; az iraki-iráni háború kirobbanásával és ezzel szoros összefüggésben a belső menekültek kérdésével. Ezek

---

²³ MODRZEJEWSKA-LESNIEWSKA 2020, 15–16; JAUHAINEN–EYVAZLU–SARCHESHME 2020, 21.

²⁴ ESFAHANI–HOSSEINI 2018, 247.

²⁵ ABDELKAH–OLSZEWSKA 2007, 141.

²⁶ UNHCR 2000.

²⁷ SIAVOSHI 2022, 3.

az egyenként is rendkívül súlyos problémák lekötötték az iráni döntéshozók figyelmét, így fókuszuk nem az afgán menekültekre irányult.

- A pénzügyi támogatás hiánya: Pakisztánnal szemben Irán nem részesült jelentős külföldi pénzügyi támogatásban az afgán menekültek ellátására, így Irán nem volt képes saját erőből több száz menekülttábort létrehozni. Az iráni vezetés részben emiatt döntött az afgánok városokban és falvakban történő elhelyezéséről.²⁸

Mіндеzeken túl érdemes három további tényezőt is megemlíteni, amelyek hozzájárultak az 1979 és 1992 közötti nagyvonalúan befogadó iráni migrációs politika kialakulásához:

- A forradalmi ideológia: Az 1979-ben megalakult forradalmi állam ideológiájának középpontjában a forradalmi lendület terjesztése, ezen belül pedig az elnyomottak megsegítése és felszabadítása állt. Afganisztán szovjet invázióját követően az afgán menekültek feltétel nélküli befogadása az állami ideológia egyenes következménye volt, amire a legfelsőbb állami szinten is vallási kötelezettségként tekintettek.²⁹ Khomeini ajatollah nyilvános beszédeiben többször is az „iszlám határok nélküli voltát” hangsúlyozta az afgán menekültek befogadásával összefüggésben.
- Kedvező társadalmi hangulat: A forradalom után az iráni társadalomra a szolidaritás magas foka és a testvériség érzése volt jellemző az Iránon kívül élő muszlimokkal és elnyomottakkal kapcsolatban, ami hosszú évekig megkönnyítette az afgánok feltétel nélküli befogadását.
- Az iraki-iráni háború gazdasági hatása: A forradalmi ideológia térnyerése mellett objektív okok is az afgán menekültek befogadása mellett szóltak. Az iszlám köztársaságnak ugyanis égető szüksége volt az afgán menekültek jelentette olcsó munkaerőre, hiszen az iráni férfiak jelentős része 1980 és 1988 között a háborúban harcolt. Az afgán menekültek befogadása és megjelenésük az iráni munkaerőpiacon így pragmatikus döntésnek is tekinthető.³⁰

AZ IRÁNI BEVÁNDORLÁSI POLITIKA SZIGORODÁSA – VÁLTOZÁSOK AZ 1990-ES ÉS 2000-ES ÉVEKBEN

Az iráni bevándorlási politika az iraki-iráni háború lezárásával (1988), az iráni népességnövekedés gyorsuló ütemének növekvő anyagi vonzataival, Khomeini ajatollah halálával (1989), Akbar Hássemi Rafszandzsáni elnökké választásával (1989), valamint a szovjetbarát Mohamed Nadzsíbullah vezette afgán kormány bukásával (1992) jelentős változáson ment keresztül. Rafszandzsáni elnök élvezte az iszlám forradalom új legfőbb vallási és politikai vezetőjének (Ali Khamenei ajatollah) a támogatását, a modernista

²⁸ ESFAHANI–HOSSEINI 2018, 239–240.

²⁹ SIAVOSHI 2022, 3; MODRZEJEWSKA–LESNIEWSKA 2020, 15.

³⁰ ESFAHANI–HOSSEINI 2018, 241.

konzervatívok/mérsékelték irányzatának³¹ vezetője volt, továbbá kiterjedt üzleti tapasztalatokkal rendelkezett. Az elődeinél gyakorlatiasabb politikát folytatott. Elnöki teendőinek fókuszába célként a háború és a nemzetközi szankciók által 1979 óta sújtott iráni gazdaság megerősítését állította,³² és törekedett az Iránban élő hárommillió afgán helyzetének rendezésére is. Az utóbbi célkitűzést segítette az iráni idegenrendészeti hivatal (BAFIA) 1989-es felállítása is.

SZIGORÍTÁSOK AKBAR HÁSEMI RAFSZANDZSÁNI ELNÖKSÉGE IDEJÉN (1989–1997)

Rafszandzsáni számos tekintetben szakított elődei nagyvonalú bevándorlási politikájával. A változás az alábbi területeket érintette:

- Az afgán menekültek számának korlátozása: Irán felhagyott az Afganisztánból érkezők számára biztosított határozatlan ideig való tartózkodásra jogosító „kék kártya” intézményével. 1993-tól kezdődően az újonnan érkezők vagy a hivatalos okmányokkal nem rendelkező afgánok már csak ideiglenes tartózkodásra jogosító kártyát kaptak. Ettől kezdődően az afgánoknak egyénileg kellett bizonyítaniuk, hogy jogosultak a „kék kártyára”, azaz, hogy megalapozott a félelmük az üldöztetéstől Afganisztán területén, és ezért menekültek Iránba.³³
- Az afgán menekültek azonosítása: Az azonosítással kapcsolatban már 1979 óta jelentős hiányosságok voltak megfigyelhetők. Az afgán menekültek különösebb jogi eljárás lefolytatása nélkül lépték át az iráni határt, majd arra a területre szállították őket, ahová menni kívántak. Az iráni hatóságok ezért nem rendelkeztek pontos információval az iráni határt átlépő afgánok személyazonosságáról, sem pedig a beáramlást követő tartózkodási helyükről, ami jelentős biztonsági problémákat vetett fel. A fegyver- és kábítószercsempészet növekedése, valamint az emelkedő gyilkossági ráta elsősorban a keleti tartományokban volt érzékelhető, ahol a legtöbb afgán telepedett le. Az iráni kormány ezért személyazonosító okmányokkal látta el az Iránban élő afgánok egy részét (az okmány kérelmezése a kérelmező akaratától függött, nem volt kötelező), és 1988-tól lépéseket tett olyan elektronikus adatbázis kiépítése felé is, amely az Iránban élő afgán menekültek személyi adatait tartalmazza.³⁴

³¹ Az Iráni Iszlám Köztársaságban nem léteznek politikai pártok, csak irányzatok és érdekközösségek (konzervatívok, reformisták és mérsékelték), amelyek ugyan nem egységesek, de eseti alapon együttműködnek egymással. A kulcsfontosságú kérdésekben a különböző irányzatok között nemzeti konszenzus alakult ki. BARATI 2022, 189.

³² Az amerikai szankciók által sújtott iráni gazdaság szerkezetváltozása (privatizáció, szubvenciók rendszer átalakítása, dereguláció) Rafszandzsáni elnök idején kezdődött meg. A gazdasági kiigazítást célzó politikája megeremtetten a magánberuházások és a külföld felé nyitottabb kapcsolatok feltételeit. MOTTAGHI–GHORBANI 2022, 96; SZIGETVÁRI 2020, 58–59, 63–64.

³³ EUAA 2022, 17.

³⁴ ESFAHANI–HOSSEINI 2018, 245–247.

- A szociális támogatások megvonása: Rafszandzsáni elnök idején került sor az afgán menekülteknek korábban nyújtott nagyvonalú szociális támogatások egy részének megvonására is, hiszen az óriási terhet rótt a gazdasági problémákkal küzdő Irán állami költségvetésére. A pénzügyi helyzetet nehezítette a tálibok hatalomra kerülését (1996) követően meginduló újabb menekülthullám is. A támogatások részleges megvonása elsősorban az egészségügyi ellátást és a gyermekek oktatását érintette. Az iráni parlament döntése szerint a hivatalos okmányokkal nem rendelkező afgánok gyermekei elvesztették a korábbi jogosultságukat az iráni állami oktatásban való részvételre.³⁵
- Új munkaerőpiaci irányelvek: Az állam 1986-ban mindössze 20 olyan munkakört határozott meg, amelyeket afgán állampolgárok is betölthettek. Ez jelentős korlátozásnak számított, amire azért volt szükség, mert az ország keleti tartományaiban élő afgánok és a helyi lakosság között a szűkös munkaerőpiaci lehetőségek feszültségforrást jelentettek. Számos helyen az alacsony bérigényű afgánok kiszorították az iráni munkavállalókat. Egyes foglalkozások tekintetében pedig az afgánok monopolhelyzetben voltak, ami jelentős társadalmi elégedetlenséghez vezetett. A kormányzati döntés értelmében régióként az afgán munkavállalók aránya a helyi munkavállalók számához viszonyítva nem haladhatta meg a 40%-ot, azonban az állam ezt a rendelkezést csak kevés helyen tudta betartatni.³⁶ Ez a fejlemény is jelezte, hogy az iráni állam nem képes minden esetben betartatni a migrációs politikája egyes rendelkezéseit.
- Repatriáció: Az Irán területére menekült afgán állampolgárokat az iráni állam soha nem ismerte el valódi menekültnek, ugyanis ez számos jogi kötelezettséggel járt volna. Ezért az afgánoknak nyújtott segítséget nem jogi kötelezettségként, hanem humanitárius vagy az iszlám tanításai alapján történő segítségnyújtásként értelmezte. Már az 1980-as évektől az iráni politikusok a nyilatkozataikban kiemelték, hogy az afgánok csupán „átmeneti vendégek” az iszlám köztársaságban. A repatriációra ekkoriban a szovjet invázió miatt még nem volt lehetőség.³⁷ Az afganisztáni belpolitikai helyzet változását követően azonban már 1992 decemberében háromoldalú, 600 000 afgán állampolgárra kiterjedő repatriációs megállapodást kötött Irán, Afganisztán és az UNHCR. Az iráni vezetés úgy ítélte, hogy a szovjetek kivonulását követően Afganisztán már biztonságos országnak számít, ezért az afgán menekültek visszatérhetnek a hazájukba. Abban is bíztak, hogy az Afganisztánba visszatérők az új afgán politikai rendszer formálódási folyamatára Irán számára kedvező befolyást gyakorolnak, s ez közvetett módon hozzájárulna az Iránra keletről

---

³⁵ SIAVOSHI 2022, 4.

³⁶ ESFAHANI–HOSSEINI 2018, 245–247.

³⁷ Ibid 247–249.

leselkedő biztonsági fenyegetések csökkentéséhez.³⁸ Az Iránban 1983 óta jelenlévő UNHCR becslései szerint 1992-ben 2,8 millió afgán élt Iránban, 76%-ukat regisztrálták az iráni hatóságok, 10%-uk pedig menekülttáborokban élt. A többi afgán menekült semmiféle okmánnyal nem rendelkezett.³⁹ Az iráni vezetés szándékai⁴⁰ ellenére az afgánok nagyobb számban történő visszatérésére egészen 2001-ig, a tálib uralom bukásáig várni kellett.

SZIGORÍTÁSOK MOHAMED KHÁTAMI ELNÖKSÉGE ALATT (1997–2005)

Az Akbar Hásemi Rafszandzsáni elnöksége idején meghozott döntéseket a később megválasztott iráni elnökök is követték. Mohamed Khátami elnökségének idején került sor a második háromoldalú repatriációs egyezmény megkötésére. Az UNHCR közreműködésével közel egymillió afgán tért vissza önkéntesen hazájába a 2002-t követő években. A visszatérők száma ettől is nagyobb volt, ugyanis több százezer afgán nem vette igénybe az UNHCR segítségét.⁴¹ Az iráni kormány egyre inkább biztonsági kockázatként tekintett az afgánok beáramlására és iráni tartózkodására, ezért elrendelte az Iránban élő külföldi állampolgárokra vonatkozó munkaügyi törvények további szigorítását. Emellett erőfeszítéseket tett az ország keleti határainak szigorúbb ellenőrzésére, valamint az ember- és kábítószercsempész bandák tevékenységének hatékonyabb felderítésére. Utóbbira azért volt szükség, mert a világ legnagyobb ópiumtermelőjének számító Afganisztánban előállított kábítószer jelentős részét ekkoriban Iránba szállították vagy Iránon keresztül exportálták más államokba.⁴²

Az iráni parlament 2001-ben a közérdekre, továbbá nemzetbiztonsági és egészségügyi szempontokra hivatkozva elfogadta a nem iráni állampolgárok iráni tartózkodását és mozgását korlátozó törvényt. Mivel az Iránban élő nem iráni állampolgárok túlnyomó többsége afgán volt, ez a törvény elsősorban rájuk vonatkozott. A kialakított „afgánmentes övezetek” Irán 31 tartományából 28-ban jelentek meg. Az afgánok 17 tartományba egyáltalán nem léphettek be, 11 tartomány pedig részleges tilalomterületté vált számukra. A lakóhelyüknek kijelölt tartományokon belül viszont szabadon mozoghattak, azonban, ha más tartományokba kívántak utazni, értesíteniük kellett a hatóságokat. Ha ezt nem tették meg, akkor letartóztatás és Afganisztánba történő kitoloncolás várt rájuk.⁴³

Irán 2003-ban új regisztrációs rendszert hozott létre az országban élő afgánok számára. Az Amajes-kártyára azok az afgánok voltak jogosultak, akik még az 1980-as években afgán állampolgárságuk alapján kaptak határozatlan idejű tartózkodási engedélyt Iránban. Az Amajes-kártya felváltotta a „kék kártyát” és jelenleg is érvényben van. Irán vonatkozásában

³⁸ NASEH et al. 2018, 2; SIAVOSHI 2020, 4.

³⁹ ABDELKAH–OLSZEWSKA 2007, 141.

⁴⁰ MODRZEJEWSKA–LESNIEWSKA 2020, 16.

⁴¹ JAUHIAINEN–EYVAZLU–SARCHESHME 2020, 21–24.

⁴² SIAVOSHI 2022, 4–5.

⁴³ JAUHIAINEN–EYVAZLU–SARCHESHME 2020, 21–23.

gyakorlatilag az afgán személyek menekültstátuszát erősíti meg. A „kék kártyával” ellentétben csupán rövidebb idejű tartózkodásra (három vagy hat hónap, amit később egy évre hosszabbítottak meg) jogosítja fel a kártyatulajdonosokat. Az afgánok csakis ennek a kártyának a birtokában jutnak munkalehetőséghez. Az új regisztrációs kártyát időszakosan meg kell hosszabbítani, aminek a több száz amerikai dollárral azonos értékű díjszabása a kártya tulajdonosát terheli. Az újonnan érkezők 2007-től már nem jogosultak a kártyára, viszont az afgán Amajes-kártya tulajdonosoktól Iránban született gyerekek jogosulttá válnak.⁴⁴ A 2003-ban indított új regisztrációs rendszer fontos adatokat tárolt az Iránban élő afgánokról. A 2005-ös adatok szerint az Iránban élő afgánok közel fele a síita hazara, 30%-a tádzsik és 13%-a pastún volt. A maradék 10%-ot beludzsok, türkmének és üzbégek tették ki. Az elérhető adatok szerint az afgánok többsége iráni nagyvárosokban élt, elsősorban Teheránban és környékén, valamint Khoraszán, Iszfahán, illetve Szisztán és Beludzsisztán tartományokban. Az Iránban élő afgánok 40%-a a szovjet megszállás első éveiben, míg 36%-a a tálibok első uralma idején (1996–2001) érkezett az országba. A hatóságok becslései szerint ekkor megközelítőleg félmillió okmány nélküli afgán élt Iránban.⁴⁵

Érdemes megemlíteni, hogy az Amajes-kártya bevezetését követően csupán azok az afgán gyermekek járhattak iráni állami iskolákba, akik Amajes-kártyával rendelkeztek. A kártyával nem rendelkezők afgánok által fenntartott iskolákban tanultak, azonban ezeket az iskolákat az iráni állam egy idő után bezáratta, ezzel is a hazatérésre ösztönözve az okmányok nélküli afgánokat. Ez a gyakorlat egészen 2016-ig tartott.⁴⁶

---

⁴⁴ EUAA 2022, 20; MODRZEJEWSKA-LESNIEWSKA 2020, 17–18.

⁴⁵ ABDELKAH-OLSZEWSKA 2007, 143.

⁴⁶ JAUHAINEN-EYVAZLU-SARCHESHME 2020, 24; MODRZEJEWSKA-LESNIEWSKA 2020, 19–20.

Figure 3.1. Restricted areas ("no-go areas") in Iran, in which Afghans and other foreign nationals are not entitled to live or travel without specific permission.

2. ábra: Irán „afgánmentes” tartományai: a barna és terrakotta színnel jelölt iráni tartományokba afgán és más külföldi állampolgárok csak különleges engedéllyel utazhatnak be vagy telepedhetnek le⁴⁷

SZIGORÍTÁSOK MAHMÚD AHMADINEZSÁD ELNÖKSÉGE IDEJÉN (2005–2013)

Irán a konzervatív Mahmúd Ahmadinezsád elnöksége idején szigorú repatriációs politikát követett, ugyanis a politikai vezetés meggyőződése szerint az Iránban élő afgánok az alacsony bérigényük miatt veszélyt jelentettek az irániak munkaerőpiaci elhelyezkedésére.⁴⁸ Az iráni állam 2007-ben közel százezer okmány nélküli afgánt toloncolt ki, és az ország keleti részén szigorúbb hatérellenőrzést rendelt el. Ahmadinezsád az elnöksége idején fenyegetően többször is kilátásba helyezte az Iránban élő afgánok tömeges kitoloncolását. Az ellenséges iráni retorika alapvetően az iráni atomprogram miatt az ENSZ BT által megszavazott Irán-ellenes szankciókkal és egy esetleges Irán ellen elkövetett amerikai katonai támadás lehetőségével volt kapcsolatban. Irán meggyőződése szerint ugyanis az amerikai támadás Nyugat-Afganisztánból indult volna. Az iráni politikai vezetés az afgánok

⁴⁷ JAUHAINEN–EYVAZLU–SARCHESHME 2020, 43.

⁴⁸ MODRZEJEWSKA-LESNIEWSKA 2020, 23.

Nyugat-Afganisztánba történő visszatoloncolásával zavargásokat akart kirobbantani a lehetséges amerikai támadás helyszínének közelében, megakadályozandó a támadás előkészületeit.⁴⁹ Irán továbbá kifejlesztett egy biometrikus azonosítást lehetővé tévő új programot, aminek a segítségével az Iránban élő külföldi állampolgárok személyes adatait tároló adatbázist is hatékonyabbá tették. A konzervatív politikai vezetés az afgán apáktól, de iráni anyáktól született gyermekek iráni állampolgársághoz jutását is megakadályozta.⁵⁰ Mivel azonban a Közel-Kelet legtöbb országában a gyermekek az édesapjuk állampolgárságát kapják meg, az iráni gyakorlat önmagában nem számított kirívónak.

ENYHÜLÉS ÉS SZIGORÍTÁS HASZAN RÓHÁNI ELNÖKSÉGE IDEJÉN (2013–2021)

Akbar Hássemi Rafszandzsáni tanítványa, Haszan Róháni első elnöki ciklusa során elődeinél megengedőbb politikát követett az Irán területén élő külföldiek vonatkozásában. Az új elnök politikai programjának központi eleme az iráni nukleáris programmal kapcsolatos tárgyalássorozat lezárása, az Irán ellen hozott bonyolult és sokszereplős szankciós rezsim lebontása, illetve a külföldi tőke bevonása volt. Abban bízott, hogy a politikai irányváltással – aminek részét képezték az Iránban élő afgánokra vonatkozó kevésbé szigorú törvények – Irán nemzetközi megítélésében és így az iráni nemzetgazdaságban is pozitív változást idézhet elő. Irán átmenetileg felhagyott az afgánok kitoloncolásával, és 2016-tól lehetővé tette, hogy az Amajes-kártyával nem rendelkező afgán gyerekek is részt vegyenek az iráni állami közoktatásban. Ennek köszönhetően Iránban közel félmillió afgán gyerek tanulhatott. További fejlemény, hogy az afgán apáktól, de iráni anyáktól született gyerekek is iráni állampolgársághoz juthattak.⁵¹

A Róháni-adminisztráció hivatalba lépését követően nem sokkal a külföldi állampolgárok Iránon belüli mozgását és tartózkodását szabályozó törvényt megszegő afgán férfiak elkerülhették a deportálást, ha csatlakoztak a Bassár el-Aszad szíriai elnök mellett harcoló Fátémijjún Brigádhoz. A 2017-ben 10 és 36 000 fő közötti létszámmal rendelkező alakulatban kizárólag síita afgánok harcoltak. Az afgán harcosok a zsoldjuk mellett a szolgálataik végén jogot kaptak az állandó iráni tartózkodásra, és haláluk esetén közvetlen hozzátartozóik jogosulttá váltak az iráni állampolgárságra is.⁵² A törvény parlamenti szavazását megelőzően a kérdésben nem alakult ki konszenzus a politikai vezetésben. Míg a mérsékelt irányzatát vezető Haszan Róháni és adminisztrációja ellenezte, addig az iráni bel- és külpolitikára jelentős befolyást gyakorló és az Ali Khamenei legfőbb vallási és politikai vezető közvetlen irányítása alá tartozó Forradalmi Gárda és annak Qodsz Erők nevű egységéhez szorosan köthető parlamenti képviselők támogatták a törvénytervezetet. A konszenzust nem eredményező viták számos hatalmi központ létezéséről tanúskodtak, illetve jelezték az ország bevándorlási politikáját szabályozó törvények hatékony

⁴⁹ SIAVOSHI 2022, 5–6.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Ibid, 6–7.

⁵² MODRZEJEWSKA-LESNIEWSKA 2020, 18–19.

betartásában mutatkozó nehézségeket is. Hasonló jelenség volt megfigyelhető az Iránban tartózkodó afgán menekültek ellátását segítő NGO-k esetében is. Egy részük ugyanis a törvényekkel szembemenve az Amajes-kártya birtokosai mellett az iráni tartózkodásra nem jogosult, de szociális helyzetüket tekintve rászoruló afgánoknak is támogatást nyújtott.⁵³

Az atomalku (JCPOA/BARJAM)⁵⁴ 2018-as felbomlása, a 2019-ben bejelentett új amerikai szankciók, a Covid-19 járvány és az ennek következtében mélyülő gazdasági problémák nyomán kialakult pénzhiány újabb irányváltásra készítette a politikai vezetést. Az iráni ríjál leértékelődése, a közel 17%-os munkanélküliségi ráta (2019) és a közel 10%-os GDP-arányos gazdasági visszaesés (2019) mellett az országban élő afgánok ellátása óriási terhet jelentett az iráni államnak. Abbász Araghcsi külügyminiszter-helyettes elmondása szerint Iránnak a jelenlegi rendszer fenntartása évente megközelítőleg 3–5 milliárd euróba kerül, miközben az Európai Uniótól 2017-ben mindössze 10 millió eurót kapott az afgán gyermekek ellátására.⁵⁵ A 2016-os népszámlálási adatok szerint ekkoriban Iránban 1,6 millió afgán élt, azonban a valós szám ennek a duplája lehetett, ugyanis a népszámlálásból az okmányok nélküli afgánok jelentős részét kihagyták. A hivatalos adatok szerint az 1,6 millió afgán háromnegyede 30 év alatti volt és 78%-uk városokban élt.⁵⁶

A gazdasági nehézségek és a szigorodó bevándorlási politika hatására egyre több afgán tért vissza vagy kényszer miatt, vagy pedig saját akaratából Afganisztánba. A 2019 végén kezdődő Covid-19 járványhelyzet tovább növelte a hazatérő afgánok számát. A Nemzetközi Migrációs Szervezet (IOM) adatai szerint 2020 első négy hónapjában több mint 270 000 afgán hagyta el Iránt Iszlám Qalá és Nimrúz határátkelőkön át, 80%-uk saját döntés nyomán. A hazatérők számát növelték az afgánok több ezer főre becsült csoportjai, amelyek irreguláris módon hagyták el Iránt ebben az időszakban. Pontos számuk nem ismert. Az Afganisztánba visszatérőket a határátkelőknél nem vetették alá érdemi orvosi vizsgálatnak, így jelentős mértékben hozzájárultak a járvány afganisztáni terjedéséhez. Afganisztánban a fertőzés gócpontjának az iráni határtól nem messze található Herát városa számított.⁵⁷

---

⁵³ SIAVOSHI 2022, 9–12.

⁵⁴ A dokumentum megnevezése magyarul: Átfogó közös cselekvési terv és korlátozó intézkedések.

⁵⁵ MODRZEJEWSKA-LESNIEWSKA 2020, 23.

⁵⁶ JAUHAINEN–EYVAZLU–SARCHESHME 2020, 32–35.

⁵⁷ MODRZEJEWSKA-LESNIEWSKA 2020, 24.

	Spontaneous returnees	Deportees	Total
2012	279 012	250 731	529 743
2013	217 483	220 846	438 329
2014	286 222	218 565	504 791
2015	316 415	227 601	544 016
2016	248 764	194 763	443 527
2017	194 321	271 982	466 303
2018	355 523	412 140	767 663
Total	1 897 740	1 796 628	3 694 368

Source: IOM (2015); IOM (2016); IOM (2017); IOM (2018).

3. ábra: *Az Iránt elhagyó afgánok lélekszámának változása 2012 és 2018 között*⁵⁸

A 2021-ES TÁLIB HATALOMÁTVÉTEL MIGRÁCIÓS KÖVETKEZMÉNYEI

Az Egyesült Államok hadseregének afganisztáni kivonulása 2021 májusában kezdődött és augusztusban fejeződött be. Az amerikaiak és szövetségeseik kivonulásával párhuzamosan a tálibok sikeres offenzívába kezdtek az afgán kormányerőkkel szemben, melynek eredményeképpen augusztus közepére már a fővárost, Kabult is elfoglalták. A második tálib hatalomátvétel az 1990-es években tapasztaltakhoz hasonló migrációs hullámhoz vezetett. Az afganisztáni biztonsági és humanitárius helyzet romlásával több mint 1,6 millió afgán menekült a szomszédos országokba, elsősorban Iránba és Pakisztánba, kisebb részben pedig Üzbegisztánba és Tádzsikisztánba. Irán ugyan a rendkívül rossz gazdasági és egészségügyi helyzetre hivatkozva lezárta a határait az okmányokkal nem rendelkező afgánok előtt, azonban az iráni hivatalos adatok szerint az Iránba menekülő afgánok száma még így is meghaladta az egymillió főt. Pakisztán ugyanebben az időszakban 600 000 afgán menekült beáramlásáról számolt be.⁵⁹

⁵⁸ JAUHAINEN–EYVAZLU–SARCHESHME 2020, 25.

⁵⁹ UNHCR 2023B.

Borders between Iran and Afghanistan are open for Afghan passport-holders with valid visas for Iran, hampering access to territory of undocumented Afghans in need of international protection through official border points. UNHCR is aware of Afghans also accessing territory through unofficial border crossings. UNHCR and other actors, in coordination with BAFIA are involved in developing potential sites in border areas that will host new arrivals.

4. ábra: *Az Iránba menekülő afgánok legális és illegális batárátlépésének pontjai (2021)⁶⁰*

⁶⁰ UNHCR 2023C.

Az iráni kormány legutóbb 2022-ben végzett összeírást a lakóhelyüket kényszerből elhagyó, Iránban élő külföldi állampolgárok létszámának megállapítására. Azokra a személyekre is kiterjedt az összeírás hatálya, akik nem rendelkeztek iráni tartózkodásra jogosító hivatalos okmánnyal, és a korábbi censzusok alkalmával nem hosszabbították meg az egy évre szóló ideiglenes tartózkodási engedélyüket, az Amajes-kártyát. A 2022-es felmérés tartalmazta a 2021-es tálib hatalomátvételt követően Iránba menekült afgánok lélekszámát is. Az iráni hatóságok becslései szerint a 2021-es tálib hatalomátvételt megelőzően 1,6 millió fő érkezett, míg 2021-ben és 2022-ben 610 000, illetve 390 000 főt kitevő afgán lépte át az iráni határt. Mindez azt eredményezi, hogy Iránban 2,6 millió ideiglenes iráni tartózkodásra és nemzetközi védelemre jogosult afgán él. Az iráni törvények értelmében őket védi a visszaküldés tilalmának elve, így az iráni hatóságok nem toloncolhatják vissza őket Afganisztánba.⁶¹

A 2021 augusztusától Iránba érkező afgán menekültek többsége városi környezetben él, olyan afgán közösségek közelében, akik már hosszabb ideje tartózkodnak Iránban. Csupán töredéküket szállásolták el a 921 km hosszú iráni-afgán határszakasz mentén felállított menekülttáborokban. Az iráni társadalom egyes csoportjai az országot sújtó súlyos gazdasági válság hatására ellenszenvüket fejezték ki az afgán menekültek jelenlétével kapcsolatban, hiszen ellátásuk jelentős pénzüsszeget emészt fel.⁶² Ennek ellenére az iráni állam továbbra is jelentős támogatást nyújt a tartózkodást hivatalos okmányokkal igazoló afgánoknak. A tálib hatalomátvétel óta az UNHCR számos esetben megdicsérte az iráni kormányt az afgánoknak nyújtott széleskörű – elsősorban az egészségügyi ellátást és a gyermekek iskolába járását lehetővé tevő – támogatásnak köszönhetően. Irán az elhúzódó gazdasági válság ellenére többször is kifejezte, hogy továbbra is kész támogatni az országban tartózkodó afgán menekülteket. Ezzel szemben egyes szervezetek és médiumok az iráni hatóságok embertelen bánásmódjáról közöltek hírt, továbbá felhívták arra is a figyelmet, hogy Irán a kedvezőtlen afganisztáni biztonsági helyzet ellenére is toloncol vissza afgán menekülteket.⁶³

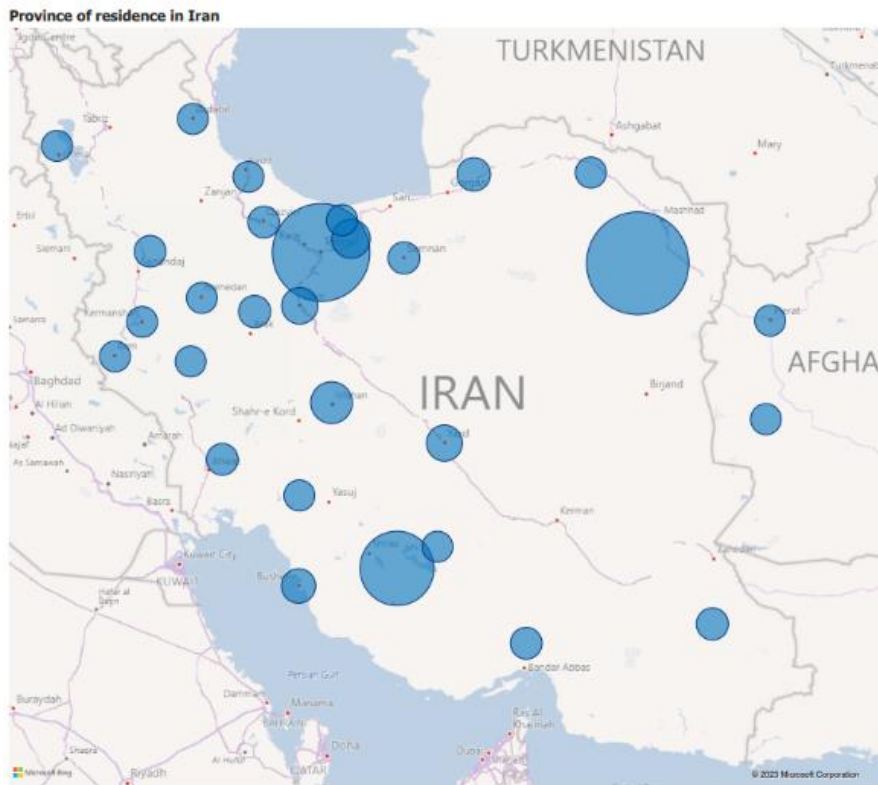
---

⁶¹ UNHCR 2023A.

⁶² EUAA 2022, 37–40.

⁶³ Ibid 41–44.

5. ábra: Az Iránban élő afgánok lakóhely szerinti megoszlása (2023)⁶⁴

Az iráni állam támogatása ellenére az afgán menekültek integrációja nem tekinthető sikeresnek, holott az iszlám köztársaságban tartózkodó afgán populáció túlnyomó része síita. Mivel Iránnak a térség más országaival ellentétben lassuló demográfiai növekedéssel⁶⁵ kell szembenéznie, az ország politikai és gazdasági hatalmának, valamint regionális befolyásának hosszú távú fenntartása érdekében változtatnia kell a családtervezési modelljén. Ali Khamenei ennek szükségére már több mint egy évtized óta igyekszik felhívni a figyelmet. A legfőbb vallási és politikai vezető írásaiban és beszédeiben következetesen állást foglal amellett, hogy Irán jelenlegi, körülbelül 90 milliós népességét 2050-re 150 millióra kell növelni.⁶⁶ A konzervatív politikai irányzathoz közel álló iráni médiumok nyíltan felsorakoznak a Khamenei által megfogalmazott cél támogatására amellett érvelve, hogy Iránnak az afgán bevándorlók jelentette fokozott biztonsági kockázat ellenére minél több (síita) afgánt kell befogadnia.⁶⁷ Kérdéses, hogy hosszabb távon ez a fejlemény az Iránban jelenleg és majdan élő afgánok integrációjára milyen hatással lesz.

⁶⁴ UNHCR 2023C.

⁶⁵ TÁRIK–KOVÁCS 2022, 7.

⁶⁶ KHAMENEI 2014.

⁶⁷ SINAEE 2023.

KONKLÚZIÓ

Irán ma Törökország után a világon a második legtöbb menekültet befogadó ország. Az Iránban élő menekültek zöme a szomszédos Afganisztánból érkezett. Az első afgán menekültek az 1978-as saur forradalmat, majd az 1979-ben kezdődő Afganisztán elleni szovjet inváziót követően érkeztek Iránba. Az iszlám forradalom után megalapított iszlám köztársaság forradalmi ideológiája és gazdasági szükségletei tették lehetővé, hogy Irán meglepően nagyvonalú migrációs politikát folytasson az Afganisztánból (és Irakból) érkező menekültekkel kapcsolatban, többek között az oktatás és az egészségügyi ellátások területén. Tette mindezt úgy, hogy a nemzetközi közösség elenyésző pénzügyi támogatásban részesítette. A közel egymillió iráni halálához vezető elhúzódó iraki-iráni háború, a súlyos gazdasági gondok és a nyomokban járó társadalmi elégedetlenség, valamint a Khomeini halálát követően mérséklődő forradalmi hevület azonban rákényszerítette Iránt a migrációs politika jelentős átalakítására. Ennek következményeként Irán a hivatalos okmányokkal nem rendelkező afgánok százezreit toloncolta ki és „afgánmentes tartományokat” hozott létre. Az atomalku 2018-as felbomlása miatti újabb amerikai szankciók és a Covid-19 járvány következtében elmélyülő gazdasági problémák ellenére Irán a 2021-es tálib hatalomátvételt követően legalább egymillió afgán menekültet fogadott be és támogat mind a mai napig. Az állami támogatások ellenére az iszlám köztársaságban élő afgánok – akik között már megjelentek a negyedik generációs bevándorlók is – továbbra sem váltak az iráni társadalom részévé, ezért az integrációjuk nem tekinthető sikeresnek.

IRODALOMJEGYZÉK

- ABDELKAH, Fariba – OLSZEWSKA, Zuzanna (2007): The Iranian Afghans. *Iranian Studies*. 40 (2007/2) 137–165.
- BARATI, András (2022): Alapítványok (bonyádok) az Iráni Iszlám Köztársaságban: Rezá imám mauzóleumának (Âstân-e Qods-e Rażavi) gazdasági tevékenységéről. In: DUDLÁK, Tamás – TÓTH, Zoltán Barnabás (szerk.): *Válságtól válságig. Válogatott tanulmányok az észak-afrikai és a közel-keleti régió országairól az „arab tavasz” és a Covid-19 pandémia közötti időszakban*. Külügyi Műhely Alapítvány, Budapest–Pécs, 187–201.
- BENTZ, Anne-Sophie (2013): Afghan Refugees in Indo-Afghan Relations. *Cambridge Review of International Affairs*. 26 (2013/2) 374–391.
- BERG HARPVIKEN, Kristian (2019): *The Afghan Taliban and Mujahedin: Archetypes of Refugee Militarization*. 2019. 01.23. Forrás: <https://www.bpb.de/themen/migration-integration/laenderprofile/english-version-country-profiles/284432/the-afghan-taliban-and-mujahedin-archetypes-of-refugee-militarization/> (Megtekintve: 2023.10.01.)
- EUAA (2022): *Situation of Afghan Refugees*. 2023.01.11. Forrás: <https://euaa.europa.eu/publications/iran-situation-afghan-refugees> (Megtekintve: 2023.10.01.)
- ESFAHANI, Arash Nasr – HOSSEINI, Hasan (2018): Afghan Refugees and Iran’s Open Door Policy in the 1980s. *Pertanika Journal of Social Sciences and Humanities*. (2018) 235–252.
- HYMAN, Anthony (1992): *Afghanistan under Soviet Domination, 1964–91*. Macmillan, London.
- JAUHAINEN, Jussi – EYVAZLU, Davood – SARCHESHME, Bahram Salavati (2020): *Afghans in Iran: Migration Patterns and Aspirations*. University of Turku, Turku.
- KHAMENEI, Ali (2014): Ayatollah Ali Khamenei on Iran's Population Policy. *Population and Development Review*. 40 (2014/3) 573–575.
- MODRZEJEWSKA-LESNIEWSKA, Joanna (2020): Afghan Migrants in Iran in Modern Times. *Studia z Polityki Publicznej / Public Policy Studies*. 7 (2020/4) 9–30.
- MOTTAGHI, Ebrahim – GHORBANI, Mahdi (2022): اقتصاد سیاسی ایران در دوران دفاع مقدس / Az iráni politikai gazdaságtan a „szent védekezés” időszakában. مطالعات دفاع مقدس / *Holy Defense Studies*. 8 (2022/1) 85–109.
- NASEH, Mitra et al. (2018): Repatriation of Afghan Refugees from Iran: A Shelter Profile Study. *Journal of International Humanitarian Action*. 3 (2018/13) 1–12.
- RAJEE, Bahram (2000): The Politics of Refugee Policy in Post-Revolutionary Iran. *Middle East Journal*. 54 (2000/1) 44–63.

SHORA (1979): *قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران / Az Iráni Iszlám Köztársaság Alkotmánya*.
Forrás: https://www.shora-gc.ir/files/fa/news/1398/9/21/4354_236.pdf (Megtekintve: 2023.10.01.)

SIAVOSHI, Sussan (2022): *Afghans in Iran: The State and the Working of Immigration Policies*. *The British Journal of Middle Eastern Studies*. Forrás: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13530194.2022.2113504> (Megtekintve: 2023.10.01.)

SZIGETVÁRI, Tamás (2020): *Nyugati modernizáció és iszlám gazdasági modell: Irán gazdasági rendszere a 20–21. században*. Nemzeti Közszerzői Intézet, Budapest.

SINAEI, Maryam (2023): *Iranian Media Warn about Rapid Growth of Afghan Immigration*. 2023.09.05. Forrás: <https://www.iranintl.com/en/202309045847> (Megtekintve: 2023.10.01.)

TÁRIK, Meszár – KOVÁCS, Blanka (2022): *Politikai, gazdasági és szociális krízisek Irakban és Iránban*. Horizont 2022/27. Migrációkutató Intézet, 2022.11.22. Forrás: migraciokutato.hu/wp-content/uploads/2022/11/20221122_HORIZONT_2022_27_tarik_meszar_kovacs_blanca_politikai_gazdasagi_es_szocialis_krizisek_irakban_es_iranban.pdf (Megtekintve: 2023.10.01.)

UNHCR (2023A): *Global Trends Report 2022*. 2023.06.14. Forrás: <https://www.unhcr.org/global-trends-report-2022> (Megtekintve: 2023.10.01.)

UNHCR (2023B): *Regional Refugee Response Plan for Afghanistan Situation 2023*. Forrás: <https://reporting.unhcr.org/afghanistan-situation-regional-refugee-response-plan-summary> (Megtekintve: 2023.10.01.)

UNHCR (2000): *The State of The World's Refugees 2000: Fifty Years of Humanitarian Action*. 2000.01.01. Forrás: <https://www.unhcr.org/media/state-worlds-refugees-2000-fifty-years-humanitarian-action-chapter-5-proxy-wars-africa-asia> (Megtekintve: 2023.10.01.)

UNHCR (2023C): *UNHCR Iran: New Arrivals from Afghanistan - End July 2023*. 2023.08.13. Forrás: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/102744> (Megtekintve: 2023.10.01.)

UNITED NATIONS (2022): *Permanent Mission of the Islamic Republic of Iran to the United Nations*. Forrás: https://www.un.org/en/ga/sixth/77/protocols/iran_e.pdf (Megtekintve: 2023.10.01.)

HORIZONT ELEMZÉSEK

A Migrációkutató Intézet elektronikus kiadványsorozata

Kiadó: **Migrációkutató Intézet**

Szerkesztés és tördelés: Györgyi Dominika Zita

Lektorálta: Dr. habil. Marsai Viktor

A kiadó elérhetősége: H-1518 Budapest, Pf. 155

Tel.: +36 1 372 0191

E-mail: info@migraciokutato.hu

Az elemzés és annak következtetései kizárólag a szerző magánvéleményét tükrözik, és nem tekinthetők a Migrációkutató Intézet álláspontjának.

© Kmeczkó Sára, 2023

© Migrációkutató Intézet, 2023

ISSN 2677-1780